

2021 • MEI

MARIËNBURG

JAAR 38 • 02

MAGAZINE

VAN EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN

DIACONIE EN SPIRITUALITEIT

WIJDEKERK OPEN VOOR IEDEREEN

APOCALYPS ALS TROOSTBOEK

DE KERK GAAT ONLINE

CHRISTELIJK-SOCIALE ETHIEK ALS ROUTEKAART

DE KERK, DE PAUS EN DE BOM

COL OF ON

MARIËNBURG MAGAZINE VAN
EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN
IS EEN UITGAVE VAN MARIËNBURG,
VERENIGING VAN KRITISCH
KATHOLIEKEN, EN VERSCHIJNT
VIJF MAAL PER JAAR. OVERNAME
VAN ARTIKELEN IS TOEGESTAAN NA
OVERLEG MET DE REDACTIE.

© 2021 MARIËNBURG
ISSN1878-8734

WEBSITE

www.marienburgvereniging.nl

REDACTIE

eindredacteur: Arthur van Tongeren

redacteuren:

Henk Baars

Tom van den Beld

Michel Besnard

Riet Bos

Erik Jurgens

REDACTIE-SECRETARIAAT

redactie@marienburgvereniging.nl

VORMGEVING

N-ything Design, Boxmeer

DRUK

Rekafa drukkers, Venlo

LIDMAATSCHAP / ABONNEMENT

Lidmaatschap van Mariënburg inclusief
abonnement op Mariënburg Magazine:
€ 35,- per jaar.

Abonnement zonder lidmaatschap:

€ 25,- per jaar.

Proefabonnement: 3 nr's voor € 15,-

Losse nummers: € 5,-

Aanmelden bij het secretariaat of via de
website.

IBAN: NL77 RABO 0329 9215 68

BIC-code: NLRABO2U

Mariënburg is ANBI erkend.

BESTUUR MARIËNBURG

Harrie van den Akker, voorzitter,
06-48590171

Ed Schreurs, lid, 0499-376480

Michel Besnard, lid, 040-2810073

Riet Bos, penningmeester, 06-43928591

Nicole Buijtendijk, secretaris, 030-2751989

bestuur@marienburgvereniging.nl

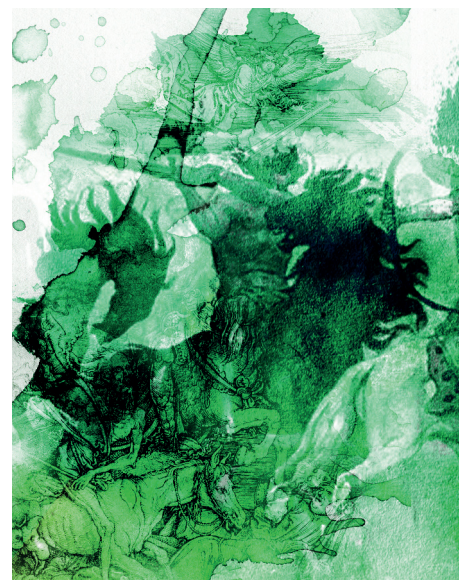
SECRETARIAAT

Het Fort 29

5581 AB Waalre

040-8442967

secretariaat@marienburgvereniging.nl

04

ONTVANKELIJK - GEHOORZAAM -
DIENSTBAAR

Over diaconie en spiritualiteit

HENK MEEUWS

07

STREAMING VAN DIENSTEN

De netflixisering van geloofsgemeenschappen

ERIC VAN DEN BERG

10

GEESKE HOVINGH AAN DE ZELFKANT

MICHEL BESNARD

12

CHRISTELIJK-SOCIALE ETHIEK
ALS ROUTEKAART IN HET
POSTCORONATIJDPERK

FRED VAN IERSEL

15

WIJDEKERK

Wat ons drijft is de liefde van Christus

NICOLE BUIJTENDIJK EN RIET BOS

18

APOCALYPS ANDERS

Waarom Openbaring voor mij een troostboek is

MARGRIET GOSKER

20

DE KERK, DE PAUS EN DE BOM
KEES NIEUWERTH

EN VERDER...

09 Erik Jurgens: Bidden hoort niet bij de politiek!

17 KERKELIJKE AANGELEGENHEDEN | Tom van den Beld -

Een heftige start

20 GRENZeloos GELOVEN | Henk Baars -

Een internationale zoomviering, een radicaal
experiment.

24 Huub Schumacher: Waar geen voer is, heb je
geen kippen

IN MEMORIAM HANS KÜNG
† 06-04-2021

Op 6 april overleed de bekende theoloog Hans Küng. In het *Mariënborg Magazine* van oktober 2020 besteedden we nog uitgebreid aandacht aan zijn leven en werk – een mooi moment om deze ‘mini-special’ nog eens te herlezen (zie ook www.mariënborgvereniging.nl). Voor de katholieke kerk was Küng van grote betekenis. We Are Church noemde hem “de profeet die het Vaticaan het meest vreesde”.

Hoewel ernstig ziek, bleef hij actief betrokken. Zo schreef hij nog een bemoedigend bericht aan We Are Church, bij gelegenheid van hun 25-jarig bestaan. Het is een hart onder de riem voor alle (progressieve) katholieken: “In de winterse Kerk heeft We Are Church de sintels onder de as aan het smeulen gehouden. Moge het vuur van de hervorming nu eindelijk de hele Kerk en ook het Vaticaan in zijn greep krijgen. Ga zo door, beste vrienden: moed, creativiteit en doorzettingsvermogen!”

De luis in de pels van de kerk is gestorven, zijn gedachtegoed leeft voort. In boeken die hij schreef, werken die hij startte, maar vooral in de harten van al die mensen die hij wist te raken.

De redactie

HET VOLGENDE NUMMER
VERSCHEIJNT JULI 2021. BIJDAGEN
UITERLIJK 28 MEI AAN HET
REDACTIE-ADRES.

TEKST
HARRIE
VAN DEN AKKER

WIJ: EEN TEGENMACHT?

Elke Pasen weer opnieuw is de vraag actueel wat wij, gelovige mensen, nu eigenlijk willen en kunnen met ons geloof en met ons leven. Daar ging mijn Paasboodschap over. Gemakkelijk gezegd: Jezus achterna, door hem geïnspireerd, in een weifelend Godsgeloof (“er moet toch meer zijn?”), op weg naar een betere toekomst voor onze kinderen. Maar wat doen en kunnen we nu echt? Zit de wereld op ons te wachten? En ondertussen is God voor veel mensen behoorlijk uit zicht geraakt.

Braaf vieren we elk jaar Pasen, we moeten wel, want het wil maar niet echt lukken: onze wereld veranderen. We zouden zo revolutionair als Jezus moeten zijn, maar kunnen we dat, wat zou het uithalen, wat zouden we moeten opgeven? We zouden een tegenwicht moeten zijn tegen alle onrecht in de wereld, tegen armoede, achterstelling en buitensluiting. We zouden in verzet moeten komen. Een tegenmacht vormen – wij, allemaal samen. Maar waar te beginnen? En wie begint? Bovendien zijn wij Nederlanders een eigenzinnig volkje: we hebben allemaal onze eigen ideeën – dezer dagen vooral over het virus, de avondklok, het vaccineren en de terrassen.

Kijkend naar Jezus zouden we veel kunnen leren: Hij predikte een missie van compassie (denk aan de barmhartige Samaritaan) en redetwistte met de farizeeën. Dat redetwisten spreekt ons erg aan, maar feitelijk was dat bijzaak. Juist de Samaritaan belichaamt de kern van de boodschap van compassie. Dat zou dus ook voor ons moeten gelden. Laten we onze energie besteden aan compassie met wie het ‘minder’ hebben en aan het redden van moedertje aarde in plaats van alle energie te stoppen in het bestrijden van het rigide Instituut Kerk. Niet per se een tegenmacht willen zijn tegenover dat Instituut, maar wel juist tegen de machtsstructuren in onze samenleving die medemensen niet tot hun recht laten komen, letterlijk en figuurlijk. Zijn wij met genoeg mensen om zo’n tegenmacht te vormen? Het Oude (of Eerste) Testament leert ons dat slechts 10 rechtvaardigen genoeg waren om Sodom te redden.

Dus: laten we opstaan in de beste Paastraditie, op weg gaan, doen wat moet gedaan, gaan als de zalm tegen de stroom in, idealist blijven, vluchten kan en mag niet meer. Doen in je eigen omgeving wat je kunt. Desnoods zeesterren redden. Ook elkaar bemoedigen. Dan zullen wij onstuitbaar vrij en blakend nieuw naast Hem staan in licht.

TER-
ZIJ-
DE

IN DIT ARTIKEL TRACHT IK U MEE TE NEMEN OP EEN MEDITATIEVE, JA ZELFS LICHTELIJK MYSTIEKE ONTDEKKINGSTOCHT IN HET MYSTERIE DAT, VERBORGEN IN DIACONIE, ONS DOEN EN LATEN KAN BEGEESTEREN. VOORAF ECHTER EEN BEGRIPSBEPALING, AANSLUITEND BIJ GANGBAAR GEBRUIK.

ONTVANKELIJK - GEHOORZAAM - DIENSTBAAR

OVER diaconie EN spiritualiteit

Wat wij nu diaconie noemen is eeuwenlang – en wordt ook nog steeds – aangeduid met het oerchristelijke woord ‘caritas’, dat slaat op werken van barmhartigheid, liefdewerk, menslievend handelen ten bate van noodlijdenden. Zo handelen en werken kan in beginsel ieder mens, christengelovig of niet.

Spiritualiteit komt in onze wereld in allerlei vormen voor, uitdrukkelijk religieus of niet. Maar hoe dan ook is spiritualiteit in ons, moderne westerse mensen, een kwestie van zingeving: wij verlenen een bepaalde betekenis aan een werkelijkheid die even goed anders beschouwd kan worden. Merk nu op, dat in beide begripsomschrijvingen sprake is van een beweging die van ons uitgaat: wij doen iets voor onze medemens; wij geven zin aan dat handelen. In dit artikel volg ik echter een andere beweging, een die zich – omgekeerd – op ons richt, waarin ons iets gedaan, ons iets gegeven wordt.

Ik exploreer deze beweging aan de hand van drie sleutelwoorden: ontvankelijk, gehoorzaam, dienstbaar.

We beginnen onze ontdekkingsstocht met een verkenning van de wonderlijke werking van ontvankelijkheid, gehoorzaamheid, dienstbaarheid in ‘profaan’ werk, werk dat als zodanig niets met diaconie van doen heeft. Aan het slot van onze ontdekkingsstocht hoop ik iets te kunnen verwoorden van de mystieke werkelijkheid die in de werkelijkheid van diaconie te ontwaren is.

EEN INSPECTEUR ZOekt IN ONTVANKELIJKHEID

De Zweedse thrillerauteur Henning Mankel heeft een serie boeken met enorme oplage op zijn naam staan, waarin hij de lezer laat genieten – met *awe and wonder* (ontzag en

verbazing, verwondering) maar tegelijk herkenbaar – van het speurwerk van inspecteur Kurt Wallander. Dat werk verloopt altijd uiterst moeizaam, langs wegen vol verwickelingen, half vergeten indrukken, onverwachte wendingen, onvermoede vragen, ongedachte ontknopingen. Bij herhaling lijkt het politieonderzoek in een impasse te geraken. En dan slaakt inspecteur Wallander een intrigerende verzuchting: “We moeten verder zoeken. Maar we weten niet wat we zoeken. Pas als we het gevonden hebben zullen we weten wat we

Aan het slot hoop ik iets te kunnen verwoorden van de mystieke werkelijkheid die in de werkelijkheid van diaconie te ontwaren is

zochten”. In een wolk van niet-weten speurt Wallander de hem gegeven tekens en zijn herinnering af, ontvankelijk voor wat hem als het ware ‘geopenbaard’ moet worden – dán gaat hem een licht op en herinnert hij zich: ‘Dát is het!’.

Het is met diaconie zoals met de weg die inspecteur Wallander moet gaan. Je zet je aan het werk om iets goeds te doen voor een ander: een probleem oplossen, bijstand bieden, uitweg zoeken, vraag beantwoorden...

Maar echt het goede

doen gaat niet langs de rechte weg van de doelgerichte actie. Het gaat gepaard met horten en stoten, met niet-weten en zoeken, met twijfel en vermoeden. Het heeft bovenal baat bij fundamentele ontvankelijkheid voor wie en wat zich aandient.

EEN ARCHITECT LAAT ZICH VOEGEN IN GEHOORZAAMHEID

Van de mysterieuze werking van ontvankelijkheid getuigt ook Wim Quist. Hij was de architect van het museum Beelden aan Zee in Scheveningen. Na voltooiing vertelde Quist hoe zijn gebouw tot stand kwam. Hem stond een gebouw voor ogen dat zich moest voegen in het lijnenspel van de duinen, dat daar organisch in moest passen. Hij werkte verschillende ontwerpen uit. Geen ervan beviel hem, iets klopte er niet. Het was alsof zich iets opdrong wat hij maar niet kon vatten.

Toen hij het spoor bijster was keek hij nogmaals naar zijn laatste tekening en naar de duinen – en toen ‘wist’ hij het ineens: zó en niet anders moesten de lijnen lopen! Hij had de ervaring alsof het gebouw zichzelf aan hem toonde, en hem in dit tonen openbaarde wat hij tevoren tegelijk wist en niet wist. Deze ervaring verwoordde Quist in de paradoxale uitspraak: “Je wordt herinnerd aan iets wat er nog niet is”. Let wel: Quist zegt niet “Je herinnert je...” in actieve zin. Hij zegt: “Je wordt herinnerd...” in passieve zin: iets geeft zich aan je te kennen als iets dat je herkent, alsof het er al was terwijl het er nog niet is. En hem restte niets anders dan zijn werk zich te laten voegen in wat zich toonde.

Het is met diaconie zoals met een architect die gehoor geeft aan wat zich in ‘niet-wetend weten’ aandient. Architecten zijn ambachtslieden die metend en rekenend een gebouw ontwerpen. Goede architecten echter maken gebouwen die zich invoegen in hun omgeving alsof zij ermee in gesprek zijn. Zo iets doet zich ook in diaconie voor. Diaconale inzet is ambachtelijk: met deskundigheid een aanpak ontwikkelen en aanbieden waarmee in een behoefte kan worden voorzien. Maar ook in het diaconale ambacht wordt echt *goede* deskundigheid gekenmerkt door het vermogen gehoor te geven aan de verborgen werkelijkheid van wat/wie zich aandient. Diaconale ambachtelijkheid is en doet goed bij gratie van het vermogen je gehoorzaam te laten herinneren “aan iets wat er nog niet is”.

EEN KUNSTENAAR LAAT ZICH BINDEN IN DIENSTBAARHEID

Net als Henning Mankel en Wim Quist, getuigen ook kunstenaars van de paradoxale dynamiek van ontvankelijkheid en gehoorzaamheid: zij ontwikkelen creatieve vrijheid in radicale binding. Zo beschrijft de Zweedse dichter Tomas Tranströmer het mysterie van hoe een gedicht ontstaat: “Twee waarheden naderen elkaar. Eén komt van binnenuit, één van buitenaf en waar zij elkaar ontmoeten bestaat een kans jezelf te zien”. Hieraan is de dichter onherroepelijk dienstbaar, hoe moeilijk die dienst ook is. In haast mystieke termen getuigt hij van de paradox van zijn dichterschap: “Iets wil gezegd worden, maar de woorden gaan niet akkoord”.

Geconfronteerd met de verschrikkingen van onder meer het nazikamp bij Amersfoort, waar hij opgroeide, moet de schilder Armando tot zijn verbijstering bekennen, dat zich daarin schoonheid aan hem heeft ‘geopenbaard’: “de schoonheid die zich in de buik van het kwaad bevindt”. Door deze schoonheid heeft hij zich laten binden, hoe pijnlijk ook. “Er is geen twijfel aan: ik dien haar.” In deze dienst van de schilder gebeurt iets onmogelijks, want zie:

Het mysterie van diaconie zit in de paradox: waar God afwezig lijkt, roept onvoorstelbare Liefde om antwoord

“Het kwaad is geen kwaad meer, het is kunst. Het klinkt ongeloofwaardig, maar het is waar”.

Ook in diaconie kan zo'n mysterieuze transformatie opgemerkt worden. Als je werkelijk toegankelijk bent voor je concrete medemens in nood, als je in je menslievendheid inderdaad in staat bent je gehoorzaam te voegen naar wie en wat aan je verschijnt, als je je werkelijk verbindt tot getrouwe en betrouwbare dienstbaarheid – dan ontstaat er iets nieuws, een soort 'communie': wederzijds geschonken en ontvangen verbondenheid. Daarin welt de verborgen bron van liefde op. Zo ervoeren en erkenden mensen het in ieder geval op het hoogtepunt van de coronacrisis in voorjaar 2020: zorgverleners die méér dan het gewone deden werden aan hun roeping herinnerd. En wie daarvoor ontvankelijk waren erkenden: “Ja, in diepe ellende zichzelf geven, ontledigen, in de leegte de ander beamen, dat is waarlijk goed”.

EEN SOCIAAL WERKSTER ONTDEKT: LAAT GOD ZIJN GANG MAAR GAAN

De jonge Madelaine Delbrél (1904-1964) gelooft in niets. Wie de wereld wil veranderen is naïef en God is een probleem van vroeger dat inmiddels is opgelost: “God is dood, leve de dood”. Maar ongelukkig met alle zinloosheid, opent zij zich als twintigjarige voor het katholieke geloof van haar vrienden. Ze raakt voor altijd “overrompeld door God”. In 1933 sticht ze met twee vriendinnen een gemeenschap, La Charité, in de arbeidersstad en communistisch bolwerk Ivry-sur-Seine. Zoals ooit mensen de woestijn introkken om God te zoeken, zo wil zij God zoeken in wat Gods afwezigheid lijkt te zijn. Ze richt zich op sociaal werk: in de heersende ellende, uitzichtloosheid en verbittering, aan mensen zorg, troost, hulp bieden, betrouwbaar contact zoeken, strijden voor rechtvaardige wetgeving. Zo wil ze er het evangelie brengen. Dat betekent niet 'er voor Christus te werken', maar

'er Christus te zijn'. Dit houdt voor haar in: ontvankelijk, gehoorzaam, dienstbaar zijn, door Christus' Geest in zich te verwelkomen en te laten werken. Zo openbaart zich in haar het paradoxale mysterie dat zij, God zoekend in zijn afwezigheid, zich door God mag laten bezoeken. Vijf jaar na de start van haar project schrijft Delbrél in de tekst *Wij, mensen van de straat* vol pathos over wat zij in haar woestijn vindt: “Gaaf de deurbel? Vlug, ga opendoen! Het is God die ons komt liefhebben. Een oproep? ... kijk het is God die ons komt liefhebben. Is het tijd om aan tafel te gaan? Laten we gaan – het is God die ons komt liefhebben. *Laissons-le-faire*”. Aan de vooravond van Vaticanum II benadrukt ze: laten we God niet verdedigen als ons eigendom maar proclameren als “het leven van al wat leeft, de onmiddellijke naaste van al wat leeft”, getuigen van “Gods eeuwige nieuwheid”, en zo leven scheppen op zijn manier.

BESLUIT

Het mysterie van diaconie zie ik in deze onvatbare paradox: waar God afwezig lijkt, waar met God niet welbewust verkeer wordt, ja zelfs in de gruwelijkste ellende en dood, 'in de buik van het kwaad', roept onvoorstelbare Liefde om antwoord. Wie haar daadwerkelijk zoekt zal haar vinden en vindt zichzelf. Zoals het Christus verging: zijn doodschreeuw “Mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?” is de volmaakte lof van Gods glorie (zo Simone Weil). ●

HENK MEEUWS (1942) WAS ONDER MEER DOCENT AAN DE THEOLOGISCHE FACULTEIT TILBURG. HIJ VERRICHTTE ONDERZOEK OP HET GEBIED VAN DIACONIE EN LEVENSBESCHOUWELIJK VRIJWILLIGERSWERK.

STREAMING VAN DIENSTEN

DE NETFLIXISERING VAN GELOOFSGEMEENSCHAPPEN

Er is een tijd geweest waarin zinzoekers en religieuze gemeenschappen met het woordje 'virtueel' een onderscheid maakten tussen het ware geloof en het vluchtige geloofsgedrag op internet. Corona heeft die opvatting definitief van het podium gegoooid. Wat als je niets meer kan, niets meer mag? Wat als je thuis zit en niet kan zingen? Dan is dat vermaledijde internet plotsklaps je vriend.

Nee, het woord virtueel heb ik al tijden niet meer gehoord. Het begrip is op 15 maart 2020, de eerste lockdownzondag, ingewisseld voor het woord 'streamen': het via een netwerk rechtstreeks distribueren van digitale audio en/of video-beelden (*livestreamen*), of het nadien aanbieden van video-producties (*on demand*).

Streamen is een nieuw zangstuk dat is toegevoegd aan het religieuze repertoire. Natuurlijk, we kennen sinds meer dan een eeuw film (1878), radio (ca. 1896) en televisie (1922) en sinds de millenniumwende streamingdiensten zoals *Netflix* (1997), maar de kerk was over streamen nog niet zo enthousiast.

IN VERBINDING BLIJVEN

Deze brede acceptatie heeft mij niet verwonderd. In iedere grote crisis vindt innovatie plaats. Het was niet of, maar eerder wanneer en hoe snel streamen ingang zou vinden. De pandemie, en daarbij de lockdown, noopte kerken en masse om door te schakelen naar streamen. Een heuse copernicaanse wending die, als het gaat om media-adaptatie, niet eerder zo snel tot stand kwam. Kerkbestuurders die nog geen aansluiting hadden geregeld op betaalde diensten zoals *Kerkomroep.nl* of *Kerkdienstgemist.nl*, besloten met licht-snelheid streaming van kerkdiensten te starten. Theologisch beperkende noties waren van ondergeschikt belang: het

ging om het in verbinding blijven met de achterban. Dat is opmerkelijk, want in streaming van diensten schuilt het gevaar van simulatie van het kerkelijk leven (en wat de Franse filosoof Jean Baudrillard voorhoudt met zijn 'simulacra en simulatie'-theorie) – de hyperrealiteit waarbij het beeld van de werkelijkheid over de echte werkelijkheid heen schuift. We verhuizen van een werkelijke wereld naar een schijnwereld: welkom in Disneyland.

Al deze ontwikkelingen die we zien, vallen onder de brede noemer van mediatisering van het christendom: media die steeds meer invloed krijgen op hun omgeving, alsook mensen die hun gedrag laten beïnvloeden door diezelfde media. Ook religieus. Vooral digitale media hebben dat proces van mediatisering versneld. Mediatisering van het christendom bestaat uit enkele dimensies, die ik kort zal toelichten als het gaat om online kerkdiensten.

TECHNISCHE EN LITURGISCHE KWALITEIT

Als eerste dimensie zien we de invloed van media op de (waardering van de) technische en liturgische kwaliteit van een gestreamde dienst. Is het geluid van de uitzending slecht, dan haken mensen acuut af. Maar ook de beeldkwaliteit is van invloed. Gestreamde diensten zijn zoals gezegd op dit moment voornamelijk beeldregistraties. Beeldregistraties zijn klerikaal en retesaai, zeker als er maar één camera wordt gebruikt. Op de stream van een doorsneeparochie zien we achter het altaar de celebrant de mis opdragen, met de camera op de persoon en op de geconsacreerde hostie gericht. Het is de representatie van bestaande liturgische praxis met bestaande theologische strekking. 'Waar twee of meer in mijn Naam aanwezig zijn', wordt 'waar een voorganger, een cameraman en een geluidsinstallatie in mijn Naam aanwezig zijn...'

FOTO

N-YTHING DESIGN

De prestatie hiervan, is dat een kerkgemeenschap erin geslaagd is het liturgische wezen door te geven aan haar leden. De voordelen van livestreams zijn bovendien ineens zonneklaar:

- Kerkleden kunnen bereiken die te ziek of te oud zijn, maar zo de diensten bijwonen, ondersteund door geestelijke communie.
- Kerkleden van buiten de gemeenschap kunnen bereiken.
- Livestreams kunnen opnemen en 'on demand' op latere tijdstippen beschikbaar stellen.

En dat ondanks kerksluitingen, gele hesjes, wisselende afstandsadviezen, lockdowns, zangverboden, hostieschermen en andere bezoekersbeperkingen.

Filmisch gezien is beeldregistratie de minst aantrekkelijke vorm van streaming-kerkdiensten. Er is weliswaar herkenning – de orde van dienst, de voorganger, het kerkgebouw – maar verder is er niet veel: de thuiskerk kijkt mee, kan ondertussen andere dingen doen, en wordt hooguit aangemoedigd het liturgieboekje te volgen of thuis een kaars aan te steken. Bovendien is het armoedig om via één camerapositie een uur lang (of nog langer!) naar een voorganger, een organist en een lector te kijken. Zelfs kinderprogramma's op televisie zijn aantrekkelijker doordat er met beeldkaders en snelle opeenvolgende shots worden gewerkt.

BRON VAN GELOOFSVERDIEPING

Een tweede dimensie is de invloed van media als bron van geloofsverdieping. Dat blijkt in de praktijk een thema te zijn. In de contacten met geloofsgemeenschappen hoor ik dat er meer bereik is dan in de fysieke kerk, maar ook dat het hoofd wordt gepijnigd over de vraag waarom kijkers vaak binnen een kwartier afhaken. Wat moet je daar nu mee?

Ten eerste: als de technisch-inhoudelijke kwaliteit van een gestreamde kerkdienst toeneemt, neemt de kans navenant toe dat mensen de 'rit uitzitten', zeker als interactie wordt toegevoegd.

Ten tweede: als je als geloofsgemeenschap uitgaat van een dominante (seculiere) televisiecultuur, dan is een uur lang beeld van één camera volstrekt onvoldoende. Dat zie je nergens. Zelfs in reportages van een minuut zie je om de vier

tot zes seconden een andere camerapositie of beeldkader. Als je beperkt bent – vanwege budget, bemensing of techniek – en je concreet één camera ter beschikking hebt, moet je welhaast de dienst inkorten, of vooraf opnemen en aan de slag met montagewerk, om de uitzending aantrekkelijk te houden. Wat ook kan is de combinatie van deze twee. Dus betere kwaliteit én kortere diensten van maximaal een half uur.

Het voordeel van korte online kerkdiensten is, dat je ze vaker kunt verzorgen. Ik noem dat 'atomisering van de liturgie': korter, vaker, krachtiger. Je deelt de zondagse liturgie op in verwerkbare brokken. Dat heeft invloed op de geloofsverdieping van de kijkende gelovige.

Het nadeel van een dergelijke opdeling in kleine brokjes is dat je je kunt afvragen of dit beklijft. Dan doemt de vraag op in hoeverre je als kerk een contrapunt wilt zijn in een snelle, vluchtige samenleving.

VERBINDING OP INHOUD

Een derde dimensie die ik wil benoemen is die waarin media onafhankelijk van plaatsgebonden geloofsgemeenschappen fungeren, en deze beïnvloeden. Dat is de kwestie die ik de 'netflixisering van een gemeenschap' wil noemen. Aan dat begrip ken ik twee betekenissen toe. Enerzijds is het de metafoor voor groepen kerkgangers die in hun eigen, besloten liturgische bubbel leven. Groepen die elkaar minder vinden: geen krachtig instrument voor oecumene. Anderzijds is de aard van *Netflix* zo, dat je voorkeuren bepalen wat je intensiever gaat volgen, of gaat loslaten. Nu zeer veel geloofsgemeenschappen online zijn, is het wel zo aardig om over de muur van je eigen gemeenschap heen te kijken. De verbinding tussen gelovige en gemeenschap kan losser worden.

Dat is niet per se slecht of goed. Vanuit het perspectief van een individuele gelovige kan dit een persoonlijke verdieping betekenen voor het eigen geloofsleven. Immers: de kijker bepaalt waar zijn behoefte tot verdieping ligt en dat is niet meer geografisch gebonden, maar platformgebonden. De gemeenschap als kern van een kerk verandert daardoor. Negatief geformuleerd: ze erodeert. Positief geformuleerd: ze verdiept doordat mensen zich op inhoudsniveau verbinden en niet op vierkante kilometers.

*Beeldregistraties zijn klerikaal
en retesaai, zeker als er maar één
camera wordt gebruikt*

INDIVIDUELE KEUZEVRIJHEID

Een laatste dimensie is die waarin gelovigen hun gedrag aanpassen onder invloed van de werking van (streaming) media. Of dat door de streaming-diensten komt, of door de beperkingen van overheidswege is nog niet beslist, want we zitten er middenin. Wel wordt duidelijker dat er scherpere, individuelere keuzes worden gemaakt. Waarom zou je iedere zondagmorgen in de kerkbanken aanschuiven, als je de stream later op de dag kunt terugkijken?

De één-miljoen-euro-vraag is natuurlijk: wat na corona? Die vraag lijkt mij valselijk. Het is meer: wat mét corona? Een deel van de geloofsgemeenschap zal dolblij zijn wanneer het 'over' is en we terugkeren naar een 'oud normaal'. Een idee-fixe voor een toekomstbestendige geloofsgemeenschap. Greg Verdino, Amerikaans expert op het gebied van digitale transformatie, zegt het zo: "Er komt geen oud-normaal, er komt geen nieuw-normaal, maar er komt een nooit-normaal waarin van iedere organisatie wordt gevraagd adaptatievermogen te kweken om om te gaan met iedere nieuwe mediawisseling". Dát wordt de grote uitdaging voor kerken in dit decennium. ●

ERIC VAN DEN BERG IS ONLINECOMMUNICATIEADVISEUR, TRAINER EN AUTEUR. SINDS 2006 GEEFT HIJ KERKGEMEENSCHAPPEN ADVIEZEN EN TRAININGEN OVER HET OPTIMALISEREN VAN HUN COMMUNICATIE. HIJ SCHREEF NEGEN AANSPREKENDE BOEKEN OVER DIT ONDERWERP, ZOALS *DE GIDS VOOR ONLINECOMMUNICATIE IN DE KERK*.

ERIK JURGENS

BIDDEN HOORT NIET BIJ POLITIEK!

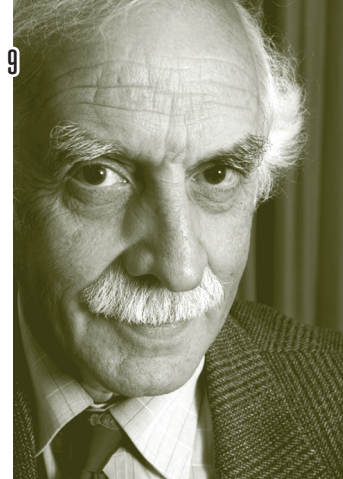
We hebben opgelucht zitten kijken naar de inauguratie van Joe Biden in Washington. Goede bijdragen kwamen voorbij: de President die opriep tot eenheid, gesteund door een jonge zwarte dichteres, en geweldige zangeressen. Maar er viel ook iets anders op, én aan het begin én aan het end een geestelijke. Eerst een katholieke priester – Biden is (Iers) katholiek, de tweede na Kennedy – en dan, heel slim, een zwarte dominee. Wij hoorden welsprekende gebeden tot de Heer.

Zou dat in enig democratisch West-Europees land mogelijk zijn? Nee. De Franse Revolutie was het begin van de scheiding van kerk en staat. De Fransen hebben dit nog grondig afgerond in 1903: de laïcité, de lekenstaat. De kerk werd verbannen uit het openbare leven. Bij ons niet zo radicaal, maar toch ook.

De Koning mag nog na zijn Troonrede Zijn zegen over ons afroepen, voor eigen rekening welteverstaan. Vroeger stond er 'God zij met ons' op de rand van de guldenmunt. Wij geven via het bijzonder onderwijs ruimte aan religies om gesubsidieerde eigen scholen te hebben, in Frankrijk kan dat niet. En in sommige Nederlandse gemeenten begint de raadsvergadering van de gemeente nog met gebed.

Wat moet de 30 % niet-gelovige Amerikanen hiervan denken? De grote meerderheid noemt zich daar christen (bij ons nog maar 35%), zelfs Trump! Men durft er niet voor uit te komen als men niet gelovig is, hetgeen hypocrisie op dit punt in de hand werkt. Al vanaf de Amerikaanse Revolutie (1776) kunnen mensen, en kan een politicus, er nauwelijks voor uitkomen geen christen te zijn. De gigantische aanhang van tv-predikers – tevens politieke commentatoren – zoals Jerry Falwell, zorgt dat openbare figuren wel oppassen om met hen in conflict te komen.

We hebben de grote aanhang van confessionele partijen bij ons ervaren, tot het eind van de laatste eeuw. Maar dat bracht niet met zich mee dat openbare figuren, zoals politici, niet gewoon konden uitkomen voor het feit dat zij kerkloos waren. Moeilijk was het wel, bijvoorbeeld, om leider te zijn van de VDB (Vrijzinnig-Democratische Bond, zoiets als D66 nu) zoals destijds Henri Marchant, en over te gaan naar het katholieke geloof. Hij moest in 1934 om die reden aftreden... Blijkbaar ging je, door dat te doen, over tot een opdringerig christendom. Zoals de islam nu: geen cartoons over de Profeet. Het kostte Theo van Gogh zelfs zijn leven, die intolerantie. Maar in 1979 kon de film *Life of Brian* (Monty Python) wel de georganiseerde religie belachelijk maken, met een zingende Brian aan het kruis. In grote delen van de VS werd die film dan ook verboden. Wat is er toch met zoveel kerkmensen, dat zij hun gelovig-gekwetst-zijn aan anderen willen opdringen? Ik heb als politicus meegemaakt hoe onze wet op stervenshulp (euthanasie) door de r.-k. bisschoppen fel werd bestreden. Niet alleen mogen de eigen mensen het niet, *soit*, maar anderen mogen het ook niet. "Leven en laten leven", dat brengen velen niet op. Toch is dit wat onze Heer wil.

CO
LU
MN.

TEKST
MICHEL BESNARD

GEESKE HOVINGH AAN DE ZELFKANT

of liefde in tijden van corona

Ik kende Geeske Hovingh nog uit de tijd dat zij actief was in de Amsterdamse Ekklesia, en ik was er helemaal uit Eindhoven met genoeg bij als zij vooring in de vieringen daar. Altijd een interessant verhaal, goed doorwrocht.

Een jaar of twee geleden vernam ik dat ze met deze activiteiten was gestopt en actief was geworden als coördinator in het Wereldhuis in Amsterdam. Daar moet ik meer van weten, dacht ik.

Ik begreep van horen zeggen dat het Wereldhuis iets was met ongedocumenteerden; voor mij genoeg reden om haar eens op te zoeken om te kijken hoe het met haar ging.

Geeske is van origine antropologe, woont samen met een man uit Ghana die zij hier in Nederland ontmoette en is moeder van 2 kinderen.

Nee, ze heeft geen theologie gestudeerd, maar haar vader was predikant in de protestantse kerk en in haar toespraken in de Ekklesia wist zij haar 'mannelijke' te staan.

Zij startte destijds in de Ekklesia met jongerengroepen en dat was een succesvol verhaal. Toen die jongelui zo rond de 35 werden, kregen de meesten andere prioriteiten en tegelijkertijd dacht zij zelf aan een carrière-switch.

Vanuit haar Afrikaanse tijd had zij warme gevoelens overgehouden voor de mensen daar; vooral hun vriendelijkheid, de gastvrijheid voor en de betrokkenheid met de vreemdeling herinnerde zij zich goed. "Zo moeten wij in Nederland toch eigenlijk ook zijn voor hen die ons land zoeken en vinden" zei ze tegen mij.

"Helaas heb ik maar een uur de tijd "zei ze, toen ik mij bij haar meldde. Ze had daarna een vergadering over de mogelijke sluiting van de nachtopvang, waardoor tientallen bezoekers van het Wereldhuis op straat zouden komen te staan. Het Wereldhuis beschikt niet over nachtopvang. In coronatijd mogen er 35 personen tegelijk binnen zijn.

"Eigenlijk was die corona tot nu toe een zegen, want dankzij de

avondklok regelde de gemeente wel nachtopvang. Kijk, dan kan het ineens wel ook voor de 'illegalen'. Want zo noemen wij die mensen: illegalen. Vervelend scheldwoord in feite.

En nu gaat die avondklok binnenkort vervallen dus moeten ze 's nachts weer de straat op."

Op dat moment gaat de deur open, er komt een medewerkster de kamer van Geeske binnen die aankondigt dat de gemeentelijke dienst ongediertebestrijding een inspectie komt doen. Ik ben geschokt, dit lijkt me een nogal ruige bejegening voor een aankomend journalist.

Mijn gastvrouw stelt mij gerust. Het gaat niet om mij. Ik wijs wel op een groot aantal plastic tassen en zakken die schots en scheef bij haar op de vloer liggen, die emballage bevat allerlei soorten voedselpakketten. Er ligt ook een heel grote zak bij. "Ja", vertelt Geeske, "dat is een heel grote zak rijst die we cadeau kregen van een Nigeriaan, die na maanden bij ons geweest te

zijn, nu opnieuw een asielaanvraag in Ter Apel gaat doen.” Maar het gebouw is kraakhelder en schoon; met de coronamaatregelen is overal rekening gehouden.

Het Wereldhuis zorgt, in het kader van de opvang, voor de dagbesteding van hun gasten maar vooral maaltijden zijn voor hen belangrijk. Ook worden er, in samenwerking met het Rode Kruis en Human Aid Now, boodschappenpakketten uitgedeeld

Iedereen verdient een plek waar hij zichzelf mag zijn en waar hij met respect wordt bejegend

aan ongedocumenteerden die niet dagelijks in het Wereldhuis komen omdat ze bijvoorbeeld ergens een klein kamertje huren.

Mensen zijn om heel verschillende redenen ongedocumenteerd geraakt. Er zijn er die om politieke redenen zijn gevlucht maar van wie het verhaal door de IND niet wordt geloofd. Er zijn er met een LHBTI-achtergrond, die pas in tweede instantie in staat zijn hun hele verhaal

te doen en daarom opnieuw asiel aanvragen. Maar ook om economische redenen migreren mensen naar Nederland. Dat kan dan officieel vanuit een veilig land zijn, waardoor mensen geen recht hebben op papieren, maar Geeske vindt het niet raar dat jonge mensen willen wegtrekken uit armoede en uitzichtloosheid.

Het Wereldhuis werkt samen met een aantal advocaten die mensen kunnen ondersteunen bij juridische kwesties aangaande hun procedure. Soms lukt het alsnog papieren te krijgen, maar voor de meesten is dat helaas geen haalbare kaart. Desalniettemin is het Wereldhuis belangrijk: een plek om te reflecteren op de situatie en volgende stappen te zetten. Daar worden mensen in ondersteund, ook als dat misschien terugkeer naar het land van herkomst betekent.

En als dan toch het moment is aangebroken van de gedwongen terugkeer, ook dan staan Geeske en haar mensen

klaar om troost te bieden.

In het Wereldhuis worden mensen niet beoordeeld op hun juridische status, maar op hun mens-zijn. Iedereen verdient een plek waar hij zichzelf mag zijn en waar hij met respect wordt bejegend.

Geeske: “We zien een opvallende toename van het aantal jonge Noord-Afrikaanse bezoekers van het Wereldhuis. Vaak hebben ze al een hele reis door Europa gemaakt en soms gaat die gepaard met overlevingscriminaliteit. Wat het moeilijk maakt is dat ze vaak maar heel weinig juridisch perspectief hebben, maar dat het land van herkomst ook niet wil meewerken aan terugkeer. Deze jongens belanden dus tussen de wal en het schip. We proberen met hen mee te denken: wat heb je nodig? Wat helpt je vooruit? En doordat wij hen met waardigheid behandelen, krijgen we die waardigheid ook bijna altijd terug. Dat leidt tot mooie ontmoetingen die een heel ander beeld opleveren dan wat in de mainstream-media van deze groep geschetst wordt.

We willen mensen zoveel mogelijk helpen, maar tegelijkertijd proberen te voorkomen dat ze volledig van het Wereldhuis afhankelijk worden. Daarom stimuleren we mensen in hun netwerk te blijven investeren – iets wat nu in coronatijd overigens extra moeilijk is, want kleine baantjes zijn bijvoorbeeld bijna niet te vinden.”

Mensen verblijven dus alleen overdag in het Wereldhuis. Ze krijgen zoals gezegd een maaltijd. Was er geen corona dan bestaat er ook een activiteitenprogramma. Dat doen mensen als Tineke en Pablo – die uit Chili komt – met hetzelfde enthousiasme. Er worden buddies gezocht voor de gasten. Binnenkort start een klein naaiatelier.

Ik vraag hoe dat dan gaat als de avondklok beëindigd gaat worden. “Dan is het net als voordien, dan vinden de mensen ergens in alle hoeken en gaatjes een onderkomen. Ze slapen in parken op bankjes, in een portiek, soms vinden ze een slaapplek bij een intussen opgedane vriend of vriendin.

Het is niet te geloven maar er zijn er bij die al 30 jaar een dergelijk bestaan leiden”.

Ik dacht bij mijzelf: hoe zit het dan met bed, bad en brood? Dat was toch inmiddels in Nederland ingevoerd? Geeske vindt dan ook dat het tijd wordt om te gaan pleiten voor een ‘ouderen-pardon’.

Ze besluit: “Ik ben heel blij met mijn werk in het Wereldhuis omdat alles er samenkomt: mijn ervaring in Ghana, mijn studie Culturele Antropologie en het appel dat ik in de Ekklesia ter harte heb genomen: gastvrij zijn voor de vreemdeling. Dat heeft mijn leven verrijkt en verdiept”.

Ik denk, maar zeg niet hardop: *”Hem aeterna”*. ●

TEKST
FRED VAN IERSEL
FOTO
PIVISO

CHRISTELIJK- SOCIALE ETHIEK ALS ROUTEKAART IN HET POSTCORONATIJDPERK

De coronapandemie legt een crisis in onze cultuur bloot. Hoe gaan we als samenleving verder? De christelijk-sociale ethiek onderkent zes morele principes als routekaart voor de inrichting en het functioneren van overheid en samenleving. In dit artikel presenteer ik in het kort de christelijk-sociale ethiek en haar actualiteit.

1. PERSONALISME

Allereerst het *personalisme*. Ieder mens is een persoon, dat wil zeggen een mens met transcendente oorsprong en bestemming als beeld van God. Omdat de mens een beeld van God is, komt hem of haar een absolute of inherente waardigheid toe. Deze moet altijd en overal worden geëerbiedigd, bevorderd en behoed. Die waardigheid is in volle glorie hersteld door de verlossing van de mens in de menswording van God in Jezus Christus. Hier zien we een dubbele fundering van de waardigheid van mensen: als schepsel naar Gods beeld en gelijkenis, en daarnaast in de leer over Christus: in de menswording van God. De waardigheid van de mens is overigens ook de reden waarom mensenrechten belangrijk zijn voor de christelijk-sociale ethiek.

Het persoon-zijn van de mens heeft altijd een transcendent en een sociaal-maatschappelijk aspect. Het transcendente aspect is niet moeilijk te begrijpen. Goed samenleven is niet mogelijk zonder liefde, hoop en 'uiteindelijk vertrouwen' (geloof in God). Maar liefde, hoop en vertrouwen verkrijgen mensen niet door oefening. Ze zijn een geschenk van God, waarvoor je wel ontvankelijk moet zijn.

Het sociaal-maatschappelijke aspect heeft betrekking op het feit dat mensen inherent sociale wezens zijn die op andere mensen betrokken zijn. Morele motivatie, betrokkenheid, binding en gezamenlijke zelforganisatie zijn hiervoor wezenlijk. Voorbeelden daarvan zijn te vinden in huwelijk en gezin, in onderwijs, zorg en arbeid. Hierin speelt steeds een morele betrokkenheid van mensen op elkaar mee. Daarom verzet christelijk-sociale ethiek zich tegen doorgesloten individualisering. Zij plaatst hiertegenover dat mensen altijd wederkerig afhankelijk zijn, en in kritische levenssituaties eenzijdig afhankelijk van andere mensen.

2. SUBSIDIARITEIT

Dan het tweede morele beginsel het *subsidiariteitsbeginsel*. De westerse open samenleving blijkt in de coronacrisis in hoge mate kwetsbaar als het om rampenbestrijding en crisispreeventie gaat. Het plotseling teruggekeerde vertrouwen van de overheid in de vrijheid en verantwoordelijkheid van de individuele burger is goed en mooi, maar de overheid

kan niet voldoende motiveren. Wie kan er wel van onderop mensen motiveren tot goede praktijken? Hier blijkt een verrassende actualiteit van het subsidiariteitsbeginsel uit de christelijk-sociale ethiek.

“Evenals datgene, wat de individuen op eigen initiatief en door eigen kracht presteren, hun niet ontnomen en aan de gemeenschap opgedragen mag worden, zo is het ook een onrecht en tegelijk een ernstig nadeel, ja een verstoring van de goede orde, om datgene wat door een kleinere en ondergeschikte gemeenschap gedaan en tot stand gebracht kan worden, naar een grotere en hoger in rangorde staande gemeenschap te verwijzen. Iedere sociale bemoeiing moet, krachtens haar natuur, hulp brengen aan de leden van het sociale lichaam, maar ze nooit vernietigen of opslorpen. Op basis van dit principe moeten alle maatschappijen van een hogere rangorde een houding aannemen van hulp (*subsidium*) – dus van ondersteuning, van bevordering, van ontwikkeling – tegenover maatschappijen van een lagere rangorde” (*Compendium van de sociale leer van de Kerk*, no. 186).

Het subsidiariteitsbeginsel betekent dus dat verantwoordelijkheden zo laag mogelijk in staten, in samenlevingen en in bedrijven en organisaties moeten worden gesitueerd. Tegelijkertijd betekent dit niet dat er geen ingrijpen van hogere organen mogelijk is, maar dit moet gebaseerd zijn op een houding van hulp. Het is een beginsel dat verschillende bestuurslagen laat scharnieren.

Het subsidiariteitsbeginsel neemt de manier waarop personen zichzelf binden en zichzelf organiseren als uitgangspunt voor de inrichting en besturing van de samenleving. Het biedt een vitale tussenweg tussen totale – en potentieel totalitaire – overheidsbemoeienis met alle sectoren van de samenleving enerzijds, en totale afzijdigheid, onverschilligheid of gebrek aan verantwoordelijkheid anderzijds. Het is dus niet zozeer een manier om zich onder in de samenleving van de overheid af te schermen, of van hogere niveaus in een organisatie, als wel een scharnierbeginsel dat afstemming tussen niveaus regelt.

Die christelijk-sociale ethiek leert ons: de samenleving wordt primair van onderop opgebouwd, vanuit morele motivatie en verantwoordelijkheid, bewogenheid en betrokkenheid. Daarom moeten verantwoordelijkheden zo laag mogelijk in de samenleving (en organisaties) liggen, en het hogere niveau deze ondersteunen. Wetten en politieverordeningen kunnen die motivatie niet tot stand brengen. Ze motiveren hoogstens op nut gebaseerd gedrag: hoe vermijd ik een boete bij mijn coronafeestje? Bij een deel van de bevolking bewerkstelligen de coronamaatregelen blijkbaar eerder het tegendeel: de maatregelen worden als opgelegd, vrijheidsberoving, ervaren. Bij een ander deel wordt het nuttigheidsdenken nog ondersteund door een legalisme: de wens om zich aan de

wet te houden omdat die er nu eenmaal is. Maar uiteindelijk motiveert ook dit niet voldoende 'van binnenuit' in een crisis waar het er echt om gaat, waar bovendien de effecten van nalatigheid niet meteen blijken, en permanent totaal toezicht onmogelijk en onwenselijk is. Voor motivatie van binnenuit is iets anders nodig: een deugdethiek. Daarin zijn mensen bewogen, betrokken en geoefend in goed doen.

De impasse in effectief crisisbeleid in coronatijd, is mede veroorzaakt door het feit dat de overheid sedert de jaren '90 van de vorige eeuw de burger als klant is gaan behandelen. In plaats hiervan zijn creatieve vormen van participatiedemocratie nodig, die tegelijk waarborgen dat de democratische rechtsstaat niet door populistten in gijzeling kan worden genomen. Hiervoor pleitte de Anglicaanse emeritus aartsbischoop van Canterbury Roger Williams bij zijn bezoek aan Nederland, in mei 2019, toen hij het opnam voor wat hij noemde een 'consultatiedemocratie'.

3. PARTICIPATIE

Het subsidiariteitsbeginsel opent door de oriëntatie op lagere bestuurslagen de weg voor het derde beginsel, dat van *participatie* van zo veel mogelijk personen in een samenleving of sector daarvan. Participatie is daarom volgens de christelijk-sociale ethiek een beginsel dat voortvloeit uit goede toegepaste subsidiariteit. Zij komt tot uitdrukking in een reeks van activiteiten waarmee de burger bijdraagt tot het culturele, economische, politieke en sociale leven van de gemeenschap van burgers waartoe hij behoort. Participatie is een plicht die bewust door allen moet worden vervuld, met zin voor verantwoordelijkheid en gericht op het algemeen welzijn.

4. SOLIDARITEIT

Dan het vierde beginsel, de *solidariteit*. Deze is uitdrukking van de inherent sociale natuur van de menselijke persoon, de gelijkwaardigheid van iedereen in waardigheid en rechten en de gemeenschappelijke weg van individuen en volken naar een steeds meer overtuigde eenheid. Solidariteit is het passende antwoord op de sterke onderlinge afhankelijkheid tussen individuen en volken. Zij wordt geleerd in kleine kring en breidt zich steeds wijder uit, als het goed is. Solidariteit wordt als gevolg van globalisering nog steeds belangrijker: "(...) het proces van de versnelling van de onderlinge afhankelijkheid tussen de personen en de volken moet samengaan met een gelijkaardig intens engagement op het sociaal-ethische vlak (...)" (*Compendium van de Sociale Leer*, no. 192).

Solidariteit in christelijke zin veronderstelt ook een solida-

riteit met de tegenstander als er sociale en politieke conflicten zijn. Paus Franciscus stelt bijvoorbeeld: eenheid gaat boven conflict. De christelijk-sociale ethiek heeft een sterke voorkeur voor een harmoniemodel boven een polarisatiemodel. Hoe scherp tegenstellingen tussen belangengroepen, klassen en rassen ook zijn, steeds moeten mensen zich ook op het legitieme belang en de behoeften en wensen van een tegenstander richten.

5. UNIVERSELE BESTEMMING VAN GOEDEREN

Solidariteit wordt toegespitst op de positie van de allerarmsten, niet alleen vanwege barmhartigheid, maar ook vanwege gerechtigheid. Het gaat om hen als ijkpunt voor solidariteit. Hierop is het vijfde beginsel gebaseerd: de *universele bestemming van goederen*. Alles wat in de economie geproduceerd wordt en alle diensten, moeten inclusief zijn, de allerarmsten dienen. Het verklaart de hardnekkigheid in de christelijke diaconale inzet voor sociale banken als voedselbank en kledingbank in Nederland.

6. ALGEMEEN WELZIJN (BONUM COMMUNE)

De christelijk-sociale ethiek gaat, ten slotte, uit van het *algemeen welzijn*. Dit wordt bereikt als ieder niet alleen naar het eigen belang of nut kijkt, of dat van de individuele ander, maar ook naar het geheel van de samenleving. Ook als het om rechten gaat moeten bij iedereen de rechten en plichten in balans zijn, en in proportie met rechten en plichten van anderen. Bovenal moeten mensen samen proberen zich vanuit hun rechten op het grotere goed van het algemeen welzijn te richten. Een goed voorbeeld hiervan is dat de klimaatcrisis ons dwingt om het klimaat te zien als een 'collectief ondeelbaar goed' en daarmee een pijler van het algemeen welzijn. Een bottom-up-benadering van deze benodigde ecologische bekering – met aandacht voor soberheid, spiritualiteit en solidariteit met het klimaat – is nodig, maar wel in combinatie met top-down-beleid van een ondersteunende en ook sturende overheid. Met louter individuele initiatieven wordt de vereiste kanteling in het beleid niet bereikt. Er is een gezamenlijke sociaal-ecologische horizon nodig. Zo biedt de christelijk-sociale ethiek een visie op goed samenleven die bottom-up- en top-down-denken niet tegen elkaar uitspeelt maar met elkaar verbindt. Het nieuwe 'samen' dat we nu ontdekken heeft hier baat bij. ●

FRED VAN IERSEL IS VOORZITTER VAN DE BERAADGROEP
SAMENLEVINGSVRAAGSTUKKEN VAN DE RAAD VAN KERKEN
IN NEDERLAND

WIJDEKERK

WAT ONSDRIJFT IS DE LIEFDE VAN CHRISTUS (2 KORINTIËRS 5:14A)

Je zal maar christen zijn en toevallig niet hetero. Zoals bekend is dat niet altijd een gelukkige combinatie, althans niet in de ogen van veel kerkleiders. Recentelijk hebben we pijnlijke voorbeelden gezien. In 2017 werd in de 'Nashville-verklaring' keihard gesteld dat christenen homoseksualiteit dienen af te wijzen. En 'genezing' is mogelijk. In maart 2021 verklaarde het Vaticaan dat het inzegenen van huwelijken tussen partners van hetzelfde geslacht

niet geoorloofd is. Immers, dit soort seksuele oriëntatie 'maakt geen deel uit van Gods creatie'.

wijdekerk

Ook in veel Nederlandse kerken wordt de lhbt+'er nog niet geaccepteerd. Lhbt+ is de verzamelnaam voor lesbisch, homoseksueel, biseksueel en transgender, waarbij de '+' aangeeft dat er nog veel meer varianten van seksuele voorkeur of genderidentiteit bestaan. Her en der worden mensen uit de geloofsgemeenschap gezet, wordt hun het deelnemen aan avondmaal of communie verboden, mogen zij niet voorgaan, of geen vrijwilligersfunctie bekleden. En soms durven mensen geen contact te zoeken met een geloofsgemeenschap omdat zij niet zeker weten welkom te zijn.

Bijna vijf jaar geleden was het Miranda Terpstra-van de Kerk (*what's in a name*) die besloot in actie te komen. Zij richtte Stichting Wijdekerk op, een stichting die als uitgangspunt heeft dat iedereen zichzelf moet kunnen zijn in zijn of haar kerk. De stichting wil zich hiervoor inzetten vanuit de liefde van Jezus Christus. Het is de bedoeling dat lhbt+'ers weten dat ze niet alleen zijn en bij God mogen blijven horen. De stichting wordt gerund door een vijftigtal vrijwilligers, waarvan de meesten zelf lhbt+'er zijn, of lhbt+-kinderen hebben.

INTERVIEW

Omdat we benieuwd waren waar deze mensen precies mee bezig zijn, waar hun inspiratie ligt en waarom er zo weinig rooms-katholieke kerken op hun overzichtskaart staan, hebben we een interview aangevraagd.

Wij hebben gesproken met twee vrijwilligers van Stichting Wijdekerk: Paula en Clara.

Paula is sinds drie jaar bestuurslid van de stichting. Zij is protestant, hetero, haar man is predikant en zij hebben samen een zoon die homo is. Door haar eigen situatie zag zij de problemen die homo's en hun ouders ondervinden wanneer jongeren uit de kast komen. Dit leidde er onder meer toe dat zij praatgroepen voor ouders heeft opgericht. Clara is rooms-katholiek en hetero. Haar kinderen zijn nog te jong om een seksuele geaardheid te bepalen. Haar startpunt was de eerder genoemde 'Nashville-verklaring'. Haar verontwaardiging over het gebrek aan naastenliefde in dit document, heeft zij omgezet in inspanningen voor Wijdekerk.

Wijdekerk is een stichting die als uitgangspunt heeft dat iedereen zichzelf moet kunnen zijn in zijn of haar kerk

WAT DOET WIJDEKERK?

Allereerst geven zij lhbt+'ers de kans om hun vaak trieste ervaringen te delen via de website. Want gedeelde smart is toch halve smart? En daarnaast zijn zij ook actief op Facebook en Instagram, veelal in besloten groepen zodat een veilige sfeer ontstaat. Met 2.400 vaste volgers en zo'n 7.500 incidentele bezoekers, voorziet dit zeker in een behoefte. En omdat uit de kast komen steeds op jongere leeftijd gebeurt, zijn er een speciale jongerenpagina en appgroep in de maak. Ook zijn er oudergroepen waarin ouders van (meestal) lesbische en homoseksuele kinderen hun ervaringen kunnen delen en elkaar tot steun kunnen zijn. Hoe gaat hun geloofsgemeenschap om met deze situaties? Welke aanpak zou tot een verbetering kunnen leiden? Wil je bij deze kerk blijven horen of ga je liever ergens anders kerken? Voor ouders van transkinderen is er een speciale praatgroep, omdat de problemen die zij ondervinden weer anders zijn. Daarnaast worden verschillende activiteiten georganiseerd. Zes keer per jaar worden op een aantal plaatsen in het land Tafeltijd-bijeenkomsten georganiseerd: Bijbellezing, gebed, een meditatief moment, muziek en een gezamenlijk avondmaal. Voor veel lhbt+'ers die in hun eigen kerk niet aan het avondmaal mogen deelnemen, een inspirerende gebeurtenis. En één keer per jaar is de jaarlijkse Wijdekerk-feestdag: zingen, workshops, samen eten en vooral ontmoeting.

WIJDEKERK ALS GESPREKSPARTNER

Tevens biedt Wijdekerk haar diensten aan bij Regenbooggemeenten die – in hun contacten met de plaatselijke kerken – gebruik willen maken van de kennis en ervaring van de stichting. Nederland telt vierenvijftig van zulke gemeenten. Deze maken zich sterk voor het verbeteren van de sociale acceptatie, veiligheid en emancipatie van lhbt+'ers. Dit krijgt vorm via onder meer gesprekskringen en door het samen met de kerken organiseren van interkerkelijke gespreksavonden. Soms worden vrijwilligers van de stichting uitgenodigd voor een gesprek met politieke partijen die bezig zijn met de formulering van hun standpunten rond lhbt+-vraagstukken. Bij deze bijeenkomsten vertelt bijvoorbeeld een transman een ik-verhaal en probeert daarmee duidelijk te maken wat voor gevoel het geeft om buitengesloten te worden. Ook de landelijke overheid weet hen te vinden: op verzoek van het ministerie van OCW heeft Wijdekerk ervaringsdeskundigen aangeleverd ten dienste van een onderzoek naar SOCIECE, een verzamelnaam voor 'behandelingen' om de seksuele gerichtheid of genderidentiteit te veranderen.

WIJDE KERKEN OP DE KAART

Geloofsgemeenschappen kunnen zich aansluiten bij Wijdekerk. Op een vragenlijst kunnen zij aangeven wat hun beleid is ten aanzien van lhbt+'ers. Zijn zij welkom als lid, parochiaan, bij doop, belijdenis, Heilig Avondmaal of communie? Mogen zij vrijwilligersfuncties bekleden en kunnen zij de zegen over hun relatie of huwelijk krijgen? Al deze informatie wordt verwerkt in een kaart van Nederland. Zo kun je zien hoe de kerk waar je naar toe zou willen, met deze 'problematiek' omgaat.

De kerken zijn – in volgorde van (vermoedelijk) oplopende orthodoxie – door Clara aangeschreven, met het verzoek om de vragenlijst in te vullen. Zij is begonnen met de PKN-kerken, daarna de evangelische en de gereformeerde kerken. Er wordt moeite gedaan om de informatie up-to-date te houden, want er verandert wel eens wat in de opvattingen en regels van de kerken. De kerken die meedoen, mógen verschillend zijn. Het belangrijkste is dat er transparantie is zodat de lhbt+-christen op de kaart kan kijken, en voordat hij of zij een kerk binnenstapt weet wat het beleid van die kerk is en zo dus makkelijk een keuze kan maken.

ROOMS-KATHOLIEKE KERKGEMEENSCHAPPEN

Het viel ons op dat er weinig rooms-katholieke geloofsgemeenschappen op deze kaart staan. Feitelijk is het er slechts één, in het midden van het land. Wel staan er diverse oud-katholieke kerken op de kaart en enkele onafhankelijke katholieke gemeenschappen (ecclesiae) zoals Antonius in Beweging in Best. De verklaring hiervoor is dat deze kerken nog niet aangeschreven zijn, in de veronderstelling dat alle rooms-katholieke geloofsgemeenschappen onder dezelfde centraal opgelegde regels vallen en dat homo's daar niet te communie mogen gaan. Op termijn zullen ook deze kerken worden benaderd. Wij, als interviewers, konden hen vertellen dat de situatie in de r.-k. kerken varieert: van behoorlijk orthodox tot tamelijk liberaal. Maar tegelijkertijd moesten wij toegeven dat er een soort *don't-ask-don't-tell*-beleid is. Sommige bisschoppen laten meer toe dan anderen, zolang het niet naar buiten wordt gebracht. Het is dan ook de vraag of veel r.-k. kerken te zijner tijd de vragenlijst gaan invullen. Ook omdat een publicatie zoals in maart, aangaande het verbod op de inzegening van homohuwelijken, weer eens aangeeft dat de Rooms-Katholieke Kerk nog eeuwen achterloopt.

Ondertussen blijft Wijdekerk zich ook inzetten voor de rooms-katholieke lhbt+'ers. Zo krijgen zij advies van Remi Jacobs, een priester die in 2005 stopte met zijn pastorale taken omdat hij zijn homoseksualiteit niet langer kon en wilde verbergen, en die daardoor tot op de dag van vandaag een moeilijke verhouding met de katholieke kerk heeft. Bovendien putten

Een heftige start

zij inspiratie uit het boek van de Amerikaanse priester en jezuïet James Martin S.J.: *Een brug bouwen – hoe de katholieke kerk en de lhbt-gemeenschap kunnen bouwen aan een relatie van respect, begrip en fijnevoeligheid.*

TEN SLOTTE

Op de vraag naar hun inspiratie en krachtbron voor dit soms zware vrijwilligerswerk, antwoordden Paula en Clara dat zij werken vanuit hun geloof in Jezus, vanuit een doorleefd christen-zijn. Iedereen moet in zijn waarde gelaten worden en moet steun kunnen vinden in zijn geloofsgemeenschap. Maar zelf hadden zij vooral bewondering voor hun doelgroep: mensen die de kracht kunnen vinden om, na door iemand diep gekwetst te zijn, te zeggen “ik zal voor hem bidden”.

Misschien is het dan aan ons om te bidden voor de leiding van de Rooms-Katholieke Kerk, in de hoop dat zij homoseksualiteit (en impliciet alle lhbt+’ers) niet langer beschouwt als een *“ernstige ontaarding (...) waarvan de psychische oorsprong moeilijk is op te helderen (...) als een ongeordende neiging (...) in strijd met de natuurwet”*. Want zo staat het nog steeds in de catechismus. ●

MEER WETEN? WIJDEKERK HEEFT EEN UITGEBREIDE WEBSITE:
WWW.WIJDEKERK.NL

NICOLE BUIJTENDIJK EN RIET BOS
ZIJN BEIDEN BESTUURSLID VAN
MARIËNBURG

“Kerkie, kerkie toch!”, riep de eerste bisschop van Rotterdam, Martinus Jansen eens uit in de roerige jaren zestig, toen het Pastoraal Concilie van de Nederlandse kerkprovincie de gemoederen hoog deed oplopen en de Romeinse instanties bijna een collectief hartinfarct deed krijgen.

Mocht je denken dat kerkgeschiedenis een saaie tak van wetenschap is, dan suggereert de bisschoppelijke verzuchting toch dat er af en toe wel wat meer aan de hand is (geweest) in onze christengemeenschap die wij Kerk noemen.

Ik wil daarom proberen eens wat gebeurtenissen uit de kerkgeschiedenis op te diepen die laten zien dat christenen, en in het bijzonder katholieken, niets menselijks vreemd is. Zo begon het zo’n twee millennia geleden al meteen goed. Zo goed zelfs dat we ons de heftige gebeurtenissen van die dagen nog jaarlijks in herinnering brengen tijdens het Pinksterfeest. De ‘start’ van onze kerk was namelijk allerminst een kalme aangelegenheid.

Stel je een groep mannen en vrouwen voor – een stuk of twintig zullen het er misschien geweest zijn – die net een traumatische ervaring achter de rug hadden. Drie jaar lang waren zij dag en nacht opgetrokken met een charismatische prediker die hen een toekomst beloofde waarin liefde, vrede, rechtvaardigheid en barmhartigheid voorop zouden staan. Een toekomst ook waarin zij vrij zouden zijn (waarvan wisten zij ook niet precies – innerlijke vrijheid of politieke vrijheid?) en waarin zij zelfs eeuwig zouden kunnen blijven leven.

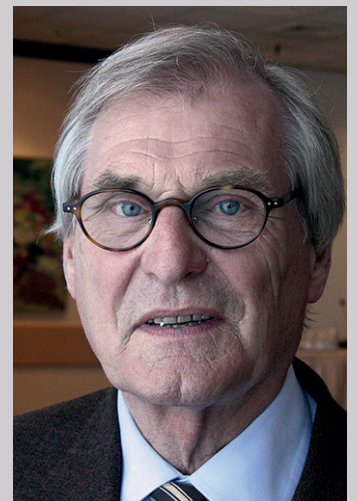
Dat de idealen van hun leraar nogal haaks stonden op de opvattingen van de gevestigde orde, maakte hen des te enthousiaster. Geïnspireerd en vol vuur waren ze met hem op weg gegaan.

Uit de geschiedschrijving in de evangeliën kennen we de afloop. De charismatische prediker liep de gevestigde orde dermate in de weg dat deze besloot hem te doden. Zijn volgelingen bleven ontredderd en doodsbang achter. Ontredderd omdat de toekomst die hen voor ogen stond, volledig verdwenen was. Doodsbang omdat zij konden vermoeden dat hen hetzelfde te wachten zou staan als hun meester. Ze doken onder.

In een paar kamers van een huis van een van hen hielden ze zich verborgen, afwachtend wat er zou gebeuren en niet wetend hoe nu verder. De stemming was er afwisselend een van wanhoop en van momenten van opleving, waarbij ze zelfs af en toe hun idool levend voor zich zagen staan. Ja, hoe gaat dat als je collectief in de war bent?

Toch kwamen ze langzaam weer wat tot bezinning. Zo kon het niet langer. Het was toch niet niks, die toekomst die hen was beloofd. Ze praatten op elkaar in, ze maakten elkaar steeds enthousiaster. Uiteindelijk braken ze uit hun isolement en gingen naar buiten, en op een ‘Malieveld avant la lettre’ spraken ze de toegestroomde menigte toe. Iedereen verstond hen, “ieder in zijn eigen taal”, zo werd verteld. Natuurlijk, als je maar enthousiast genoeg bent, begrijpt iedereen wel wat je wilt zeggen.

Dat was de start van een club die tweeduizend jaar lang net als zij door diepe dalen en over hoge toppen zou gaan. Ik ga er nog veel over vertellen.

KERKELIJKE
MERK
WAARDIG
HEDEN ●

In zijn column in *Mariënborg Magazine* van december 2020 geeft Erik Jurgens aan dat hij niks heeft met het boek der Openbaring (de Apocalyps, het laatste Bijbelboek). Dit vanwege de daarin voorspelde verschrikkingen in de Eindtijd. Margriet Gosker stuurde een reactie met een geheel andere visie.

APOCALYPS

ANDERS

WAAROM OPENBARING VOOR MIJ EEN TROOSTBOEK IS

Begin februari ging er een *tweet* viraal over de Apocalyps en corona. Vaak wordt gedacht, dat apocalyptiek over toekomst gaat, over wat er in de eindtijd allemaal aan ellende over ons heen komt. Het laatste Bijbelboek, Openbaring, wordt dan gelezen als een horrorscenario, waarin de grootst mogelijk ellende wordt voorspeld. Bij zulke stemmen voel ik me niet thuis. Ik lees Openbaring anders. Ik lees het als cultuurkritiek en tegelijk als troostboek, bestemd voor iedere tijd. Want iedere tijd, ook de onze, is in zekere zin eindtijd. Apocalyptiek gaat vooral over nu en hier. Het is cultuurkritiek van de bovenste plank en tegelijk ook hemelse liturgie.

OPENBARING IS VOORAL GEHEIMTAAL

Geheimtaal, niet voor iedereen zomaar te doorgronden. Het hele boek van broeder Johannes is doordrenkt van Joodse apocalyptiek. Veel beeldspraak is overgenomen uit het Oude Testament (Daniël en Ezechiël). De beelden tuimelen over elkaar heen en daarbij speelt getallensymboliek een grote rol: zeven bazuinen, zeven zegels, zeven schalen van gramschap, zeven vurige fakkels, zeven plagen, zeven Geesten, zeven donderslagen, vier dieren, vier engelen, vierentwintig oudsten, een verzegelde boekrol, edelstenen, draken, beesten uit de zee en uit de aarde, de bruiloft van het Lam, palmtakken, witte gewaden, een glazen zee, het duizendjarig rijk, het nieuwe Jeruzalem, en tenslotte een nieuwe hemel en een nieuwe aarde.

OPENBARING IS EEN TROOSTBOEK

Het gaat in de Apocalyps in de eerste plaats over de strijd tegen het kwaad, waarbij het kwaad uiteindelijk definitief wordt overwonnen. Het boek is oorspronkelijk geschreven in de context van het Romeinse Rijk, dat christenen zwaar ging vervolgen omdat ze weigerden de keizer te aanbidden. Keizer Augustus en zijn opvolgers (Nero, Diocletianus) eisten goddelijke aanbidding van al hun onderdanen. De eerste christenen weigerden dat, en zo werden ze martelaren. Omdat het gevaarlijk was zich openlijk tegen de keizer te verzetten ontstond er een geheimtaal, die alleen door goede verstaanders kon worden begrepen. Als Openbaring spreekt over de 'grote hoer van Babylon', dan gaat het in werkelijkheid om de wreedheid van de Romeinse keizers, die alle christenen wilden uitroeien – en ingewijden wisten dat. Een achterliggend thema is de kosmische strijd, die zich afspeelt tegen de oppermacht van het kwaad, waarbij uiteindelijk toch het goede overwint.

HOE HOUD JE HET UIT ALS JE MIDDEN IN DE ELLENDE ZIT?

Daarop geeft het boek Openbaring antwoord in prachtige, beeldrijke, troostrijke, ja bijna liturgische taal. De dreiging en de angsten worden verwoord in bijzondere beeldtaal. Zo dragen bijvoorbeeld de vier apocalyptische ruiters (op het witte, rossige, zwarte en vale paard) angstaanjagende symbolen met zich mee: respectievelijk de oorlogsboog en de kroon der overwinning (wereldoorlog), het oorlogszwaard om elkaar af te slachten (burgeroorlog), een weegschaal (alles afgewogen: voedselschaarste, maar ook maakbaarheid) en als laatste de dood (in al zijn facetten).

BEELDEN VAN HOOP

Maar deze miserabele beelden worden in de Apocalyps telkens afgewisseld met beelden van hoop, die moed en nieuwe inspiratie geven om door te gaan als alles troosteloos lijkt. Beelden van uitredding (de vrouw en het kind, aan de draak ontsnapt, de val van Babylon), vernieuwing (het nieuwe Jeruzalem, waar gerechtigheid woont) en de uitein-

delijke overwinning, die te danken is aan Wie op de troon gezeten is (God), aan het Lam Gods (Jezus) en aan de zeven Geesten die voor Gods troon zijn (Heilige Geest). Herhaaldelijk horen we de belofte dat God alle tranen van onze ogen zal afwissen, een troost die ik bij vele uitvaarten aan rouwenden heb mogen doorgeven. Openbaring 21 is een topstuk bij begrafenissen, die niet onderdoet voor Psalm 23. Het geheel van de Apocalyps wordt gelardeerd met talloze lofprijzingen, gebeden, lofgezangen en hymnen door het hele boek heen, eindigend met een sterke belofte.

Het gaat in de eerste plaats over de strijd tegen het kwaad, dat uiteindelijk definitief wordt overwonnen

APOCALYPS, TAAL VOOR ONZE TIJD?

Nee en ja. De woorden stammen letterlijk uit de Romeinse tijd, maar ze hebben ongetwijfeld zeggingskracht voor alle tijden. Niet voor niets hebben mensen er alle eeuwen door troost uit geput en zijn vele beeldende kunstenaars erdoor geïnspireerd. Bijvoorbeeld Albrecht Dürer, die in 1498 een serie van 15 houtsneden over de Apocalyps maakte, waarbij hij werd geadviseerd door de theoloog Johannes Pirkheimer. En ook de Hongaarse graficus Gy. Szabó Béla heeft het hele boek Openbaring in 22 prachtige gravures uitgebeeld. Daarvan is een uitgave gemaakt met een voorwoord van de theoloog Miklós Ferenczy. Gravure 21 (uit 1979) verbeeldt de belofte van het nieuwe Jeruzalem.

DE APOCALYPS IS PASTORAAL

In ellendige tijden hebben we behoefte aan troost. Dan hebben we mensen nodig die ons bemoedigen en opbeuren. Dat doet onze landelijke Raad van Kerken in deze coronatijd met een wekelijks troostwoord op internet. Dat doet René de Reuver met een vlog voor protestanten en Gerard de Korte met bemoedigende boodschappen voor rooms-katholieken. Voor ieder die het maar horen wil. Het boek Openbaring begint met zeven pastorale brieven aan zeven gemeenten. Elke brief eindigt met de woorden: "Wie 't maar horen wil, mag horen wat de Geest tot de gemeenten zegt". Want ook pastoraat hoort bij de Apocalyps. Pastoraat, dat mensen bemoedigt, maar zo nodig ook corrigeert en weer op koers brengt. Ook vandaag hebben we zulke mensen als broeder

Johannes nodig, die woorden van hoop en troost bieden en ons weer het juiste perspectief laten zien in deze barre tijden met veel tegenslag, angst, verdriet, relschopperij, ziekte en dood.

OPENBARING VOOR NU

De beelden van de vier paarden uit Openbaring 6 en 7 kan ik ook in het heden denken. Niet als horrorscenario, maar als herkenbare signalen. Bij het witte paard denk ik vandaag aan de bedreiging van de wereldvrede, waarbij antidemocratische machten zichzelf tot overwinnaar kronen. Bij het rossige paard denk ik vandaag aan al die burgeroorlogen, zoals in Syrië, waar medeburgers elkaar meedogenloos aflachten. Op dit moment houden we ons hart vast, ook voor Moskou, Myanmar en zelfs voor de Verenigde Staten, om maar niet te spreken van Saudi-Arabië, Sudan en Noord-Korea. Het zwarte paard van nu (de ruiter met de weegschaal), kan ik zien als die hedendaagse mateloze aanbidding van het maakbare, door alles op die éne kaart van de wetenschap (het meten en wegen) te zetten. Over cultuurkritiek gesproken. En het vale paard van nu, dat zoveel dood en verderf brengt, kan ik in deze coronatijd zien als de klemmende klimaatcrisis, of het onstuitbare virus dat alles kapot maakt, waardoor een kwart van de aarde omkomt door economische crises, hongersnood en allerlei andere dodelijke ziekten.

JE LEEFT OP JE TANDVLEES...

Worden we mismoechtig van alle coronaberichten? We missen knuffels, omarming, nabijheid, samenzang, woordverknoging, eucharistie. Iemand twitterde: "Slecht geslapen. Slecht nieuws over corona blijft maar komen. Niets leuks om naar uit te kijken. Lastig om de moed erin te houden." In Openbaring 9 lees je zelfs over weklachten van mensen, die het zó moeilijk hebben, dat ze dood willen. Ze verlangen naar de dood, maar de dood vlucht van hen weg. Deze dingen lees ik vandaag ook in de krant. Hoe herkenbaar!

HOPEN EN UITZIEN NAAR HET LICHT

Het laatste woord in de Apocalyps is gewijd aan het visioen van het nieuwe Jeruzalem, waar alle poorten dag en nacht wijd openstaan. Pardon, er is zelfs geen nacht meer. Er zijn ook geen lampen meer nodig, want God zelf is het licht. ●

DS. DR. MARGRIET GOSKER (1945) IS EMERITUS PREDIKANT VAN DE PKN EN OECUMENISCH THEOLOOG. ZIJ ZET ZICH AL JAREN ACTIEF IN VOOR DE OECUMENE, ONDER MEER VOOR 2OF3BIJEEN IN DE RAAD VAN KERKEN.

TEKST
KEES NIEUWERTH
FOTO
N-YTHING DESIGN

DE KERK,

DE PAUS

EN DE

BOOM

In de jaren tachtig van de vorige eeuw (wat klinkt dat lang geleden, hè?) liepen de gemoederen rond het plaatsen van kernraketten hoog op. Ook binnen en tussen de kerken! Het toenmalige Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) riep de kerken op om zich tegen die voorgenomen plaatsing uit te spreken en wist grote groepen, in de kerken én in de samenleving als geheel, te mobiliseren om hiertegen te demonstreren.

WAAR STAAN DE KERKEN?

Onder de leus *'Kernwapens de wereld uit – te beginnen uit Nederland'* gingen honderdduizenden Nederlanders destijds de straat op om te demonstreren in Amsterdam (400.000!) en Den Haag (550.000!) tegen de plaatsing van kruisraketten op Nederlands grondgebied.

Er kwam echter ook tegenwind. De Raad van Kerken sprak zich weliswaar duidelijk uit tegen kernwapens, zijnde massavernietigingswapens die afgeschaft zouden moeten worden, maar tegelijkertijd werd het Interkerkelijk Comité Tweezijdige Ontwapening (ICTO) opgericht. De spanningen namen toe en kerken raakten gespleten over de te volgen koers.

In de afgelopen jaren werden echter door de Verenigde Staten toch kernwapens geplaatst op Nederlands grondgebied: op luchtmachtbasis Volkel. Deze zouden – in geval van een gewapend conflict tussen bijvoorbeeld de VS en Rusland –

ingezet kunnen worden door de president van de Verenigde Staten, als opperbevelhebber van het leger. Deze bommen zouden dan door vliegtuigen, bestuurd door Nederlandse piloten, afgeworpen kunnen worden op 'de vijand'. Menig jurist bracht reeds naar voren dat dit met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid in strijd zou zijn met onze Nederlandse grondwet!

Omdat onlangs zowel Rusland als de Verenigde Staten bekend maakten dat zij 'zelfs weer werken aan modernisering van hun kernwapenarsenaal', heeft de Raad van Kerken vorig jaar zijn afwijzing van dit soort massavernietigingswapens nog eens bevestigd in een *Verklaring tegen de nieuwe kernwapenwedloop*. Hierin werd Nederland ook aangemoedigd om het intussen in de VN ontwikkelde *Verdrag inzake een Verbod op Kernwapens* (TPNw) te ondertekenen. Want de kernwapens zijn 'de wereld' of 'Nederland' nog lang niet uit! De Raad van Kerken in Nederland weet zich bij de oproep om kernwapens niet te moderniseren maar helemaal af te

schaffen, gesteund door de Wereldraad van Kerken en het Vaticaan.

EN DE PAUS?

Reeds in 2017 organiseerde het Vaticaan een symposium over het thema 'Perspectieven voor een kernwapenvrije wereld en integrale ontwapening'. Hier werd onder meer gesteld dat niet alleen de productie en het bezit, maar ook het elkaar bedreigen met kernwapens vastberaden moet worden veroordeeld, en dat de internationale dialoog gericht op ontwapening moet worden gevoerd 'aan de hand van het bredere concept van vredesopbouw'.

Tijdens zijn bezoek aan Hiroshima en Nagasaki, in november 2019, riep paus Franciscus op tot het "afbreken van het klimaat van wantrouwen dat het risico met zich meebrengt dat het raamwerk van internationale ontwapeningsverdragen wordt ontmanteld". Dit omdat de VS bijvoorbeeld het START-verdrag – waarin een plafond overeengekomen werd voor de aantallen kernkoppen van de VS en Rusland – weigerde te verlengen. Reden: de kernwapenstaten (bij opstelling: VS, Sovjet-Unie, Verenigd Koninkrijk, China en Frankrijk) leven het in het Non-Proliferatieverdrag (NPT) opgenomen artikel VI (dat ondertekenaars verplicht tot afschaffing van kernwapens door middel van multilaterale onderhandelingen) al 50 jaar lang (!) niet na. En meer recent weigeren de kernwapenstaten ook het nieuwe VN-verdrag tegen kernwapens (TPNW) te tekenen. Zij hebben zich zelfs actief tegen de inwerkingtreding verzet.

Nederland deed als enige NAVO-land wel mee met de onderhandelingen over dat verdrag, maar heeft het (nog) niet ondertekend. Het werd wel ondertekend door het Vaticaan! Dus verklaarde Kardinaal Turkson tijdens een inleiding bij de Georgetown Universiteit in Washington met de titel 'De Paus en de Bom: Voorbij aan de Afschrikking' (januari 2020): "het juridische kader voor non-proliferatie en ontwapening wordt verzwakt, vooral wat kernwapens betreft".

Wat dat bredere concept van vredesopbouw betreft: al eerder gaf kardinaal Turkson aan dat 'de kerk geroepen is zich tot geweldloosheid te bekeren'. Ook het Vaticaan keert zich gaandeweg af van de leer van de 'rechtvaardige oorlog' en bepleit mét de Wereldraad van Kerken dat we aan 'rechtvaardige vrede' moeten bouwen – en dat in de vier dimensies daarvan: vrede in de gemeenschap, vrede op de markt/in de economie, vrede met de schepping én vrede tussen de volken. In de recente encycliek *Fratelli Tutti* (Assisi, 3 oktober 2020) wordt hierop door paus Franciscus voortgebouwd. De paus wijst er echter ook op dat er wereldwijd vele gewapende conflicten woeden en stelt dat "deze een echte 'derde wereldoorlog' vormen die stukje bij beetje uitgevochten wordt"

(25). In dat verband roept de paus op om telkens weer "de verleiding te weerstaan om de *law of force* in plaats van de *force of law* toe te passen" (174). Tevens vraagt hij om "het versterken van de normatieve instrumenten voor geweldloze conflictoplossing". Eén van de hoofdstukken van deze encycliek kreeg zelfs de titel mee: *De kunst en architectuur van de vrede* en een ander *De onrechtvaardigheid van oorlog*. Samen met groot-imam Ahmed Al-Tayyeb roept hij ons op "de cultuur van verdraagzaamheid en vreedzaam samenleven" te bevorderen (192).

In genoemde encycliek worden opnieuw bezit en inzet van en het dreigen mét kernwapens verworpen. Daarin wordt steun uitgesproken voor het TPNW. De uitspraak dat we "trouw horen te zijn aan (internationale) overeenkomsten die gesloten werden (*pacta sunt servanda*)" (174) zou regelrecht als kritiek op het niet naleven van artikel VI van het NPT gelezen kunnen worden!

MODERNISEREN OF ELIMINEREN?

De jaarlijkse investeringen in de al genoemde 'modernisering' van kernwapens belopen zo'n 70 miljard dollar per jaar. En laat dat nou precies hetzelfde bedrag zijn dat de internationale klimaatconferentie – onlangs gehouden in Den Haag – becijferde als het jaarlijks benodigde bedrag om ontwikkelingslanden te ondersteunen bij de noodzakelijk klimaatmitigatie (maatregelen bedoeld om de omvang of snelheid van opwarming van de aarde te beperken, red).

Als die enorme bedragen nu eens vrijgemaakt worden voor andere doelen (*opportunity costs*) en geïnvesteerd in bijvoorbeeld de VN Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's), dan zou dit bijdragen tot een echte en *inclusieve veiligheid* voor allen, in plaats van een kleine groep rijke landen. Wat we wereldwijd nodig hebben is een 'economie van het leven' en niet een 'economie van de dood' (Wereldraad van Kerken): een alternatieve, inclusieve, circulaire, groene, delende, duurzame en vreedzame wereldeconomie. Dat is in overeenstemming met de visie die de paus ontvouwt in *Fratelli Tutti*.

De Raad van Kerken heeft vorig jaar zijn afwijzing van dit soort massavernietigingswapens nog eens bevestigd in een Verklaring tegen de nieuwe kernwapenwedloop

*Wat we wereldwijd nodig hebben is
een 'economie van het leven' en niet
een 'economie van de dood'*

Zijn de kernwapens nu met de inwerkingtreding van het TPNW de wereld uit? Helaas niet. Er zijn nog minstens 13.000 kernwapens wereldwijd, waarvan 90% onder controle van Rusland en de Verenigde Staten, de overige 10% onder die van andere kernmachten. Laten we dus doorgaan met de strijd tegen kernwapens. Kernwapens moeten de wereld uit! Daarbij is het TPNW een belangrijke stap vooruit! Vooralnog is dat verdrag alleen bindend voor de VN-lidstaten die het geratificeerd hebben. Maar hun aantal groeit...

WAT KAN NEDERLAND DOEN?

Nederland kan een aantal 'vertrouwenwekkende stappen' nemen die tot de voor afschaffing van kernwapens noodzakelijke multilaterale onderhandelingen kunnen leiden:

- Bij de NAVO-partners pleiten voor het afgeven van een 'No First Use-verklaring' door het NAVO-bondgenootschap.
- Bij de komende 'toetsingsconferentie' van het NPT-verdrag door de VN in augustus 2021 – waar Nederland covoorzitter zal zijn – een krachtig pleidooi houden voor het eindelijk nakomen van artikel VI van dat verdrag door de internationale gemeenschap.
- Net als bij de onderhandelingen over de totstandkoming van het Verdrag voor een Verbod op Kernwapens (TPNW) – waarbij Nederland aanwezig was maar het (nog) niet ondertekende – Nederland doen deelnemen aan de zogeheten 'Meeting of State Parties', die de voortgang van TPNW in VN-verband zullen bespreken (januari 2022). Dit creëert *goodwill*.
- Met Europese partners (België (Kleine Brogel), Duitsland (Büchel), Italië (Aviano en Ghedi), Nederland (Volkel)) de door de Verenigde Staten voorgenen modernisering van de kernwapens afwijzen, zijnde in strijd met artikel VI van het NPT.

- De Verenigde Staten vragen hun op Nederlands grondgebied gestationeerde kernwapens te verwijderen en de JSF geen kerntaak te geven.
- In VN-verband initiatieven nemen om tot een internationaal verbod op militarisering van de ruimte (*space*) en geautomatiseerde wapens (robots, drones) te komen, vooral wanneer deze ook nog eens verweven raken met kernwapens.
- Het Verdrag voor een Verbod op Kernwapens (TPNW) tekenen en deze massavernietigingswapens in internationaal verband afschaffen, zoals dit eerder ook gebeurde met biologische en chemische wapens.

Zo zouden we uiteindelijk van een vredes- en veiligheidsbeleid gericht op 'wederzijds verzekerde vernietiging' naar een beleid van 'wederzijds verzekerde veiligheid' kunnen overgaan.

NAAR EEN ALTERNATIEF

Ten slotte: bij één van de demonstraties tegen de VS-kernwapens op luchtmachtbasis Volkel stelde ik onlangs dat onze strijd *tegen* (kern)wapens, militarisme en oorlog, eigenlijk ingebed moet worden in een strijd *voor* een alternatief, inclusief een civiel vredes- en veiligheidsbeleid! Aan het ontwikkelen van zo'n alternatief wordt in verschillende landen én in Nederland gewerkt. ●

DOE MEE EN KIJK EENS OP

WWW.SAMENVEILIG.EARTH

WWW.SICHERHEITNEUDENKEN.DE

WWW.RETHINKINGSECURITY.ORG.UK

KEES NIEUWERTH IS QUAKER EN VICEVOORZITTER VAN DE RAAD VAN KERKEN IN NEDERLAND.

GRENZELOOS *gelooven*

Een internationale zoomviering, een radicaal experiment

Niet alleen in Nederland zijn de kerken dicht, ook in het ons omringende buitenland en ver daarbuiten kun je vrijwel niet meer terecht voor een viering. In een later stadium zelfs niet bij iemand thuis. IMWAC, het wereldwijde netwerk van kritische katholieken kon ook niet meer bij elkaar komen. Tot iemand op het idee kwam om dat wat we maar eenmaal in het jaar samen konden doen, digitaal te gaan uitproberen. Een radicaal experiment, want hoewel het kritische katholieken betreft bestaat er zeker verschil in opvatting, met name over hoe eucharistie vorm te geven. Hoe zouden de Brazilianen, de Pakistani, de leden uit India, Afrika en natuurlijk Europa ertegen aankijken? Was en is er een gemeenschappelijke vorm zonder in sterk traditionele uitingen te blijven steken? Overheersend is het verlangen om überhaupt te vieren. Mijn partner en ik gingen meedoen en het ontrolde zich al experimenterend. De ervaring is dat op een scherm iedereen gelijk is. Traditioneel schept een kerkgebouw een forse afstand tussen leek en priester. Bij een zoomviering is dat volstrekt afwezig. Nog sterker dan bij een gestreamde viering. Zo nu en dan doet een priester mee, maar hij vormt door zijn aanwezigheid geen legitimatie voor wat we doen. Er ontstaat een open ruimte, want een echte preek is niet adequaat bij een dergelijk medium. Een viering is geen webinar, nee, het verplicht iedereen persoonlijk om de open ruimte te vullen met een verhaal, een beleving, een interpretatie van het evangelie dat voorligt. Hoewel dat aanvankelijk niet zo lijkt is het hoogst participatief. Immers je zit geïsoleerd voor je scherm. Ook de uitnodiging tot gebed is dat. Je hoort nu eens niet alleen de Nederlandse noden, maar je hoort de vluchtelingen als het ware zelf hardop bidden om bevrijding en verlossing, waarbij de kinderen door het

beeld rennen. Dat gaat je niet in de kouwe kleren zitten. Het ontlokt je zo nu en dan een traan, zelfs als alles in het (gebroken) Engels gaat. Er ontstaan ook weer eigen tradities. De muziek van Taizé is wereldomspannend en rijk aan verschillende talen. De West-Europeanen nemen de zoete en super kleurrijke afbeeldingen van Jezus en Maria voor lief. En omgekeerd nemen de mensen uit het Oosten de nuchtere en met veel moeite in het Engels vertaalde teksten, heel soms van Oosterhuis, of meer Duits georiënteerde uitingen voor lief. Theologisch kun je je afvragen of breken en delen zonder fysieke gemeenschap kan, maar uiteindelijk maakte zich daar niemand meer druk om. Thuis heeft vrijwel iedereen een bekertje met wijn en een stukje brood voor zich staan, bij een aangestoken kaars. We nemen in de praktijk van de viering de tijd en spreken de zegen in alle talen over elkaar uit. Jezus heeft nooit aangegeven onder welke condities een eucharistie hoorde plaats te vinden. We zijn een radicaal priesterlijk volk geworden. Immers: Jezus zelf is een radicaal goddelijk experiment. Deze praktijk breekt de hiërarchie open, niet om het openbreken zelf, maar omdat het wereldwijd als voor de hand liggend en noodzakelijk gezien wordt.

Henk Baars

HUUB SCHUMACHER

WAAR GEEN VOER IS, HEB JE GEEN KIPPEN

'In de voorzorg zijn', klinkt sympathiek. Kan zijn, maar in sommige gevallen vind ik het een crime. Weet je wanneer ik deze column al schreef? Heel vroeg hoor. Kan niet altijd anders, maar het komt de actualiteit niet zo ten goede. Toen ik dit schreef, stond de uitslag van de verkiezingen nog niet vast. Jammer, omdat ik benieuwd ben naar het CDA.

De reden daarvan is een zinnetje dat zo'n 10 jaar geleden in het *Brabants Dagblad* stond. Het kwam uit de mond van Henk Woldrink, toenmalig hoogleraar politicologie aan de VU en van 1999 – 2007 lid van de Eerste Kamer namens het CDA; in 2010 zegde hij zijn CDA-lidmaatschap op vanwege de samenwerking met de PVV... hij zei: "Waar geen voer is, daar zijn ook geen kippen". En vervolgde met: "Als je niets te zeggen hebt blijven de kiezers weg. Ik zie bij het CDA geen visie waar men zelf enthousiast van wordt. De partij laat de harten koud... er was geen passie waardoor je werd geraakt. Er sloeg geen vonk over."

Hier klinkt iets heel raaks. Wil je ook anderen ergens warm voor krijgen, maar de stroomdraden in jouw zielelement gloeien te weinig om ook de stroomdraden bij de anderen zó heet te krijgen dat ook die gaan gloeien... vergeet het dan maar. Je passie moet van een dusdanige sterkte zijn, dat ook de anderen vlam vatten. In Pinkstertermen: bij iederéén moet het vuur ervan afspatten. Mensen moeten kunnen voelen dat ze voor jouw project voor 100% broodnodig zijn. Nou, als je dergelijk voer strooit, gegarandeerd dat er de nodige kippen aangestoven komen.

Weet je, ik kan het niet nalaten om in dit verband ook aan onze kerk te denken. Dat het kerkbezoek al lange tijd niet meer is om over naar huis te schrijven, is u bekend. De omstandigheden van afgelopen jaar doen daar nog een schepje, of – god weet – een hele grote schep, bovenop. Nu zullen er vast vele theorieën zijn, zoals dus onder meer 'corona', die deze desastreuze neergang verklaren. Graag wil ik hier ook één zo'n theorie naar voren schuiven, namelijk: er zijn geen kerkkippen omdat er geen voer is. Als ik een doorsnee r.-k. zondagviering op tv zie, zou ik inderdaad niet weten wat kippen daar aan voer te zoeken hebben. Sorry

dat ik het zeg, maar een groepje van vier gregoriaans-zingende oude mannen die zich door een lange Graduale heen ploegen, hoe vertederend ook..., denk je dat dat voer is waar de kippen op afkomen? En wat denk je bij een preekje dat er gauw – gezien de uitzendtijd – tussendoor moet? En bij de priester die daarna met de Prefatie toch ook nog zo nodig wil laten horen dat hij goed kan zingen...? ik zie er geen kippen op afstuiven. Ook niet op het geroutineerd zingend (in rode toog en witte superplie gestoken) kamerkoor, dat van geen ophouden weet met het meerstemmige Sanctus...

Wat hier mankeert: als kijker doe je niet mee. Je blijft buitenstaander. Er staat voor jou eigenlijk niks op het spel. Woldrink van hierboven zou zeggen: 'er slaat geen vonk over'. Geen kippen dus. Hoe jammer eigenlijk! Waarom wordt er nauwelijks echt geprobeerd om mensen van alle kanten te laten voelen dat zij belangrijk zijn, dat het om hén gaat... ja, dat zij het doen: eucharistie vieren! Maar niks hoor: we zijn en blijven in diepste wezen een priesterkerk; de leken mogen erbij zitten. O moeder, zo denk ik dan, wat kunnen wij nog veel leren van de geest van de Bijbel. Denk eens aan Exodus 25, 10-16. Daarin wordt voor de bouw van de tabernakel een aantal taken aan specialisten toevertrouwd. Maar als het gaat om het hart van de zaak, om de Ark, om de Verbondskist, om het allerheiligste... dan krijgt Mozes hoogstpersoonlijk van God te horen dat dat door allemáál gemaakt moet worden!!! Hier wordt voer gestrooid waar kippen maar al te graag voor van stok komen.

W
O
L
D
R
I
N
K
C
O
L
U
M
N
.